

šímu podrobnějšímu a vědeckému seznámení s dnešní Francií, která se skutečně

stává jedním z nových center mezinárodní politiky.

VÁCLAV REGNER

INDUSTRIÁLNÍ SPOLEČNOST V DISKUSI

Hans Freyer, Jindřich Filipec, Lothar Bossle, *Die Industriegesellschaft in Ost und West. Konvergenzen und Divergenzen.* Institut für Staatsbürgerliche Bildung in Rheinland-Pfalz, Mohuč, 90 str.

Dnes už málokdo pochybuje o nutnosti kvalifikovaného a věcného dialogu mezi marxisty a představiteli nemarxistických myšlenkových proudů. Není sporu o tom, že izolace, charakteristická pro předešlé období, nedostatek možností přímé konfrontace vedly k myšlenkové i argumentační stagnaci. Přitom se někdy ale přehlídí skutečnost, že dialog, po němž se volá, už vlastně probíhá, že máme řadu konkrétních výsledků, nad nimiž by stálo za to se zamyslet a snad i vyvodit některé závěry. Svědčí o tom například i publikace, kterou pod společným názvem *Industriální společnost na Východě a na Západě* vydal západoněmecký Ústav pro výchovu občanů v Rýnsku-Falcku.

K aktuálnímu tématu — industriální společnost a tendence jejího vývoje — se vyslovují: nestor západoněmecké sociologie Hans Freyer, politolog mohučské university Lothar Bossle a PhDr. Jindřich Filipec (Filosofický ústav ČSAV). Jak poznamenávají editoři v úvodu, je to první diskuse podobného typu, již se účastní představitel socialistického státu.

Problematika industriální společnosti se v poslední době stále víc dostává do středu ideologických diskusí, a to nejen mezi představiteli Západu a Východu, ale i mezi samotnými západními i marxistickými sociology. Promítá se do ní totiž řada důležitých a přímo zásadních souvislostí ekonomických, ideologických i politických. Diskuse o tzv. „industriální společnosti“ zahrnuje v adekvátní nebo iluzorní podobě otázku perspektiv budoucího vývoje průmyslově vyspělého světa a v delší perspektivě snad i světa třetího (i když právě tato stránka problému bývá často teoretiky industriální společnosti opomíjena).

Zdá se, a recenzovaná kniha k tomu dává ne jeden podnět, že složitá problematika industriální společnosti i jejích interpretací se těžko vtěsňuje do několika striktních charakteristik (J. Filipec mluví o škodlivosti „černobílého“ přístupu).

Je nesporné, že teorie industriální společnosti nebo stadiálního historického vývoje zpravidla podceňují význam a roli sociálně politických, třídních i mocenských struktur a že v tomto smyslu jsou produktem, ale také nástrojem šíření určitých teoretických i politických iluzí, vydvávajících přání za skutečnost. Avšak zároveň se v nich odrážejí reálné „konvergentní“ procesy, charakteristické pro vývoj průmyslově vyspělé civilizace v období začínající vědeckotechnické revoluce. Ani ideologicky není situace zcela jednoznačná. Některé varianty teorií industriální společnosti vznikly nepochybně jako nástroj polemiky s marxismem, ale v některých z těchto teorií se odrážejí i určité snahy hledat platformu pro dorozumění (i když se právě zde nejčastěji vytvářejí iluze).

Kvůli této ideologické i politické mnohoznačnosti celé problematiky i vzhledem k tomu, že předchází vývoj v této oblasti nakupil řadu předsudků, je třeba uvítat každý pokus o věcnější a konkrétnější analýzu toho, co J. Filipec přiléhavě nazývá konvergentními a divergentními jevy ve vývoji Východu a Západu. Filipec ostatně velmi přesně charakterizuje význam této problematiky pro marxistickou teorii samu, na jiném místě poznamenává, že „marxistická kritická analýza současného technického rozvinutého kapitalismu a jeho rozličných teoretických koncepcí v západní sociologii je v jistém, přesně vymezeném smyslu formou sebereflexy marxismu, výpovědi o sobě samém a také úsilím o hlubší pochopení socialismu, jeho vlastní geneze a dějinné perspektivy“.

Z tohoto hlediska je zajímavé provést určitou paralelu mezi stanoviskem Hanse Freyera, obsaženým v jeho úvaze „Vývojové tendence a problémy moderní industriální společnosti“ (opakuje v ní některé názory, formulované už v předešlé obsáhlé práci *Theorie des gegenwärtigen Zeitalters*), a pozicí formulovanou Filipcem. I když nejde o polemiku v přímém slova smyslu — obě práce vznikly v pod-

statě nezávisle na sobě — rýsuje se tu dvojitý přístup, který je dán různými světovými názorovými východiskami (editoři to neopomenuli zdůraznit v úvodu), v tom, které aspekty industriálního vývoje oba autoři zdůrazňují a jaké možnosti mu přisuzují.

H. Freyer nepopírá existenci lidského pokroku, ale celá jeho argumentace vychází ze srovnání společenských struktur 19. a 20. století — v rovině institucí, sociálních vztahů, vědeckotechnického pokroku i postavení člověka — vede k neутěšeným závěrům o formování společnosti, kde člověk je v podstatě redukován na funkci své role.

Podle Freyera vývoj nepotvrdil některé základní teoretické představy 19. století o historickém procesu jako interakci mezi státem (výrazem právní jistoty, organizace, disciplíny) a společností (jakožto sférou svobodné aktivity). Ve skutečnosti obě tyto instituce stále víc splyvaly. Stát stále bezprostředněji zasahuje do společensko-ekonomických procesů, na druhé straně se společenské síly prostřednictvím masových organizací rozhodujícími způsobem podílejí na činnosti státu. Tento vývoj byl posílen zejména velkou krizí 29. roku (v této souvislosti Freyer polemizuje s Marxovou teorií polarizace společenských sil a třídního boje). Výsledkem je vznik jakési společnosti nivelizovaného průměru, jejíž lidské aspekty nejsou nijak přitažlivé. Freyer se sice nezotožňuje s krajními stanovisky, přesto je ale poplatný oné romantické tradici kritiky soudobé civilizace (u jejichž základů sám stojí), v níž je člověk zobra-

zován převážně jako objekt manipulace.

Naproti tomu J. Filipec ve své analýze tendencí industriálního vývoje zdůrazňuje aktivní a osvobozující moment průmyslového civilizačního procesu, který dnes vyúsťuje ve vědeckotechnickou revoluci.

V polemice proti romantické kritice soudobé civilizace zdůrazňuje Filipec, že tu máme co činit s absolutizací kritiky jedné z forem (a také jedné ze stránek) industriálního vývoje, která ovšem právě ve své generalizaci dospívá nebezpečně blízko k chiliastickým názorům, které ve jménu „lidské podstaty“ jsou ochotny ztratit veškeré bohatství technického pokroku a někdy i samu existenci „hříšného“ lidstva.

Historismus a dialektičnost v přístupu k problematice „zmasovení“, „zvěčnění“ a „odcizení“, jejichž nutnost Filipec zdůrazňuje i dokumentuje řadou příkladů (odcizení automobilistovo, „odmocniny volantu“ a odcizení rikši, fungujícího v zastoupení tažného dobytka), jsou, jak se zdá, nezbytným předpokladem pro realistické posouzení velkého komplexu problémů souvisejících s postavením člověka, o nichž se dnes stále více diskutuje v západní i naší sociologii.

Je těžké dělat doporučení nebo závěry na základě jedné publikace, zdá se však, že podobné konfrontace stanovisek přispívají nejen k vzájemnému poznávání, (což je dnes už málo), ale i k vlastnímu vyhranění stanovisek, k vymezení oněch hlavních směrů, jimiž by se mělo ubírat naše sociologické bádání vzhledem k svým úkolům v dnešní situaci poznamenané ostrými ideologickými spory.

JÍŘÍ ZUZÁNEK

„NOVÉ HRANICE“ A „VELKÁ SPOLEČNOST“ V DÍLECH BURŽOAZNÍCH LIBERÁLŮ*)

Se zřetelem na charakter práce o tzv. Velké společnosti L. B. Johnsona, daný určitým nakladatelským účelem, a rovněž na technickou stránku věci a v neposlední řadě na materiálové možnosti nebylo možné podrobněji si všimnout některých

podnětných a zajímavých hledisek a názorů, obsažených v použité literatuře.

Tato hlediska a názory se pohřbují většinou vyznačující útržkovitostí. Neexistují díla, v nichž by se američtí nebo jiní západní autoři zabývali zevrubně a kom-

* V časopisu Mezinárodní vztahy č. 2, roč. 1967 poukázal recenzent práce Jindřicha Volka *Velká společnost L. B. Johnsona* (Svoboda 1967, 129 str.) Karel Krátký na to, že by kromě citovaných pramenů a literatury zasluhovaly pozornost další díla, mj. J. K. Galbraith, *The Affluent Society*. Autor projevil s názo-

rem recenzenta souhlas a napsal pro náš časopis přehled a hodnocení některých prací, především amerických autorů, vycházejí hlavně z toho, nakolik se tato díla zabývají buržoazně reformistickými koncepcemi a nakolik se v nich odrážejí pohledy na americkou společnost jako celek.